

Gabriel García Márquez

Honderd jaar eenzaamheid

ROMAN

Vertaald uit het Spaans door
Mariolein Sabarte Belacortu

MEULENHOF

Op pagina 460 is een verklarende woordenlijst opgenomen voor woorden met een asterisk.

De vertaalster ontving een projectwerkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Eerste druk 1972

Drieënzeventigste, herziene druk 2017

Zevenenzeventigste druk 2022

ISBN 978-90-290-9184-8

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Cien años de soledad*

Vormgeving binnenwerk: Adriaan de Jonge

Omslagbewerking: Zeno

Omslagbeeld © Ben Rothery Illustrator

Auteursfoto © The Douglas Brothers

© 1967 Gabriel García Márquez en erven Gabriel García Márquez

© 2017 Nederlandse vertaling Mariolein Sabarte Belacortu en Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Jomí García Ascot en María Luisa Elío

VELE JAREN LATER, toen hij voor het vuurpeloton stond, moest kolonel Aureliano Buendía vast aan die verre middag denken waarop zijn vader hem had meegenomen om het ijs te leren kennen. Macondo was in die tijd nog een gehucht van twintig huisjes van leem en riet op de oever van een snelstromende rivier die zich met haar doorschijnende wateren over een bedding spoedde van gladde stenen, wit en enorm als prehistorische eieren. De wereld was nog zo jong dat veel dingen geen naam hadden, en als je het over ze wilde hebben, moest je ze met je vinger aanwijzen. Elk jaar verscheen er in de maand maart een haveloze zigeunerfamilie die haar tent vlak bij het gehucht opsloeg en met veel misbaar van fluiten en trommels de nieuwe uitvindingen bekendmaakte. Als eerste brachten ze de magneet mee. Een grote dikke zigeuner met een woeste baard en handen als mussenpootjes, die zich voorstelde als Melquíades, hield een gruwelijke openbare demonstratie van wat hij zelf het achtste wonder van de wijze alchemisten uit Macedonië noemde. Hij ging van huis tot huis met twee metalen staven die hij achter zich aan sleepte, en alle mensen schrokken zich wild toen ze zagen dat de grote en de kleine pannen, de nijptangen en de kookkomforen van de muur vielen, toen ze de planken hoorden kraken door de verwoede pogingen van spijkers en schroeven zich los te wrikken, en voorwerpen die ze al tijden kwijt waren, tevoorschijn kwamen op plekken waar

ze er het vaakst naar hadden gezocht en zich in ordeloze vlucht achter de magische ijzers van Melquíades aan sleepten. ‘De dingen hebben een eigen leven,’ verkondigde de zigeuner, die een sterk accent had, ‘je moet hun ziel wakker schudden, dat is alles.’ José Arcadio Buendía, wiens mateloze verbeeldingskracht altijd verder ging dan het vernuft van de natuur en nog veel verder dan de wonderen en de magie, bedacht dat hij van die nutteloze uitvinding gebruik kon maken om goud uit de grond te halen. Melquíades, die een eerlijk man was, waarschuwde hem: ‘Daar is hij niet geschikt voor.’ José Arcadio Buendía geloofde in die tijd niet in de eerlijkheid van zigeuners en dus ruilde hij zijn muilezel en een stel geiten voor de twee magnetische staven. Zijn vrouw, Úrsula Iguarán, die erop had gerekend met die dieren de geslonken veestapel van de familie weer te kunnen uitbreiden, lukte het niet hem van zijn plan af te brengen. ‘Binnenkort hebben we vast meer dan genoeg goud om het huis mee te plaveien,’ antwoordde haar echtgenoot. Enkele maanden lang deed hij zijn uiterste best om te bewijzen dat zijn veronderstellingen juist waren. Voetje voor voetje onderzocht hij het hele gebied, inclusief de rivierbodem, waarbij hij de twee metalen staven achter zich aan sleepte en luidkeels de bezweringsformule van Melquíades opzegde. Het enige wat hij uit de grond haalde was een harnas uit de vijftiende eeuw, waarvan alle delen vastgekoekt zaten door een dikke laag roest, en waar uit het binnenste een holle echo klonk als in een enorme kalebas vol stenen. Toen het José Arcadio Buendía en de vier mannen met wie hij op expeditie was, gelukt was het harnas uit elkaar te halen, vonden ze een verkalkt skelet met om zijn nek een koperen medaillon waar de haarkrul van een vrouw in zat.

In maart kwamen de zigeuners terug. Ditmaal brachten ze een telescoop mee en een loep zo groot als een trommel, die ze tentoonstelden als de nieuwste uitvinding van de Amsterdamse Joden. Ze zetten aan de rand van het gehucht een zigeunerin op een stoel en plaatsten de telescoop bij de ingang van de tent. Na beta-

ling van vijf *real* stelden de mensen zich op achter de telescoop en hadden ze de zigeunerin binnen handbereik. ‘De wetenschap heeft de afstanden afgeschaft,’ verkondigde Melquíades. ‘Binnenkort kan de mens zien wat er waar dan ook op de wereld gebeurt, zonder zijn huis uit te hoeven.’ Op een gloeiend heet middaguur gaven ze een verbazingwekkende demonstratie met de reusachtige loop: ze legden droog gras op een hoop midden op de weg en lieten het vlamvatten door de zonnestralen in één punt te concentreren. José Arcadio Buendía, die nog niet over de mislukking van zijn plan met de magneten heen was, kwam op het idee die uitvinding te gebruiken als oorlogswapen. Melquíades probeerde hem opnieuw van zijn plan af te brengen. Maar uiteindelijk accepteerde hij de twee magnetische staven en drie munten uit de koloniale tijd in ruil voor de loop. Úrsula hilde van ontsteltenis. Die geldstukken zaten in een kistje met gouden munten die haar vader een leven lang had gespaard door zich van alles te ontszeggen en dat zij onder haar bed had begraven in afwachting van een goede gelegenheid ze ergens in te investeren. José Arcadio Buendía deed niet eens een poging haar te troosten, want hij ging volledig op in zijn strategische experimenten met de toewijding van een wetenschapper en zelfs met gevaar voor eigen leven. Toen hij wilde demonstreren wat voor effect de loop zou hebben op vijandige troepen, stelde hij zich in hoogsteigen persoon bloot aan de geconcentreerde zonnestralen en liep zware brandwonden op, die blaren werden en pas na lange tijd genazen. Door de protesten van zijn vrouw, die zich zorgen maakte over die gevaarlijke uitvinding, had hij bijna het huis in brand gestoken. Hij bracht lange uren op zijn kamer door waar hij berekeningen maakte over de strategische mogelijkheden van zijn nieuwe wapen, en op een dag slaagde hij er zelfs in een handboek samen te stellen dat een verrassende didactische helderheid en een onweerstaanbare overtuigingskracht bezat. Hij stuurde het samen met talloze getuigenverslagen van zijn experimenten en verschillende bladen vol verhelderende tekeningen naar de autoriteiten, het toever-

trouwend aan een koerier, die door de sierra trok, in de onmetelijke moerassen verdwaalde, stroomopwaarts over woeste rivieren voer en bijna het leven liet door de gesel van wilde dieren, wanhoop en ziekte, voordat hij een route vond waar hij zich kon aansluiten bij de muilezels van de posterijen. Hoewel het in die tijd vrijwel onmogelijk was naar de hoofdstad te reizen, bezwoer José Arcadio Buendía dat hij, zodra de regering hem daartoe opdracht gaf, toch een poging zou wagen om de militaire machthebbers praktijkdemonstraties van zijn uitvinding te geven en hen persoonlijk te trainen in de ingewikkelde kunst van de zonneoorlog. Hij wachtte een paar jaar op antwoord. Op een dag, het wachten beu, beklaagde hij zich bij Melquíades over zijn mislukte initiatief, en toen leverde de zigeuner een overtuigend bewijs van zijn eerlijkheid: hij gaf hem de dubloenen terug in ruil voor de loep en schonk hem ook nog een paar Portugese landkaarten en enkele navigatie-instrumenten. Eigenhandig schreef hij een beknopte samenvatting van de studies van de monnik Hermann en stelde hem die ter beschikking, opdat hij het astrolabium, het kompas en de sextant zou kunnen gebruiken. José Arcadio Buendía bracht de lange regenmaanden door in een kamertje dat hij achter in het huis had gebouwd, opdat niemand hem zou storen bij zijn experimenten. Hij verwaarloosde zijn huishoudelijke verplichtingen totaal, zat nachtenlang op de binnenplaats naar de loop van de sterren te kijken en liep bijna een zonnesteek op toen hij probeerde een nauwkeurige methode te bedenken om het zenith te kunnen vinden. Toen hij eenmaal expert was in het gebruik en de bediening van zijn instrumenten, bezat hij zoveel kennis van de ruimte dat hij over onbekende zeeën kon varen, onbewoonde gebieden bezoeken en relaties aanknopen met fantastische wezens zonder dat hij zijn kabinet hoefde te verlaten. In die periode kreeg hij de gewoonte hardop in zichzelf pratend door het huis te lopen, zonder aan iemand aandacht te besteden, terwijl Úrsula en de kinderen zich intussen een breuk werkten in de moestuin, waar ze bananen en tayers, yucca's en zoete aardap-

pels, kalebassen en aubergines kweekten. Opeens, zonder enige aankondiging, stopte zijn koortsachtige activiteit en kwam er een soort fascinatie voor in de plaats. Een paar dagen was het alsof hij behekst was en herhaalde hij zachtjes in zichzelf een hele reeks verbazingwekkende stellingen, alsof hij zijn eigen gedachten niet kon geloven. Op een dinsdag in december gooide hij er tijdens de lunch eindelijk in één klap alles uit wat hem dwarszat. De kinderen zouden zich de rest van hun leven herinneren hoe hun vader, rillend van de koorts en gebroken door de vele doorwaakte nachten en de heftigheid van zijn verbeeldingskracht, met keizerlijke plechtstatigheid aan het hoofd van de tafel ging zitten en hun zijn ontdekking openbaarde: 'De aarde is zo rond als een sinaasappel.'

Úrsula verloor haar geduld. 'Als je zo nodig gek moet worden, doe je dat maar in je eentje,' schreeuwde ze. 'Maar waag het niet die zigeunerideeën van je aan de kinderen op te dringen.' José Arcadio Buendía bleef onverstoort en liet zich niet bang maken door de wanhoop van zijn vrouw, die in een aanval van razernij zijn astrolabium op de grond kapot gooide. Hij maakte een nieuw, riep de mannen van het dorp in zijn kamertje bijeen en demonstreerde met voor iedereen onbegrijpelijke theorieën, dat wanneer je altijd naar het oosten voer, het mogelijk was terug te komen bij het vertrekpunt. Het hele gehucht was ervan overtuigd dat José Arcadio Buendía zijn verstand had verloren, maar toen arriveerde Melquíades om orde op zaken te stellen. In het openbaar prees hij de intelligentie van de man die door pure astronomische speculatie een theorie had opgesteld die al in de praktijk bewezen was, al was ze tot dan toe onbekend in Macondo. En als bewijs van zijn bewondering gaf Melquíades hem een cadeau dat van bepalende invloed zou zijn op de toekomst van het gehucht: een alchemistenlaboratorium.

Melquíades was in die tijd verbazingwekkend snel oud geworden. Op zijn eerste reizen leek het of hij even oud was als José Arcadio Buendía. Maar terwijl deze laatste nog altijd enorm sterk

was en een paard tegen de grond kon werken door het bij de oren te pakken, leek de zigeuner te worden geteisterd door een hardnekkige kwaal. Die was eigenlijk het gevolg van allerlei vreemde ziektes die hij had opgelopen tijdens zijn ontelbare reizen om de wereld. Zoals hij José Arcadio Buendía zelf vertelde, terwijl hij hem hielp met het opbouwen van het laboratorium, zat de dood hem overal op de hielen en snuffelde aan zijn broekspijpen, maar kwam er nooit toe hem de genadeklap te geven. Hij was op de vlucht voor alle plagen en rampen die de mensheid geselden. Hij had pellagra overleefd in Perzië, scheurbuik in de Maleisische archipel, lepra in Alexandrië, beriberi in Japan, builenpest op Madagaskar, een aardbeving op Sicilië en een massale schipbreuk in de Straat Magellaan. Deze wonderbaarlijke persoon, die beweerde de codes tot het werk van Nostradamus te bezitten, was een sombere man met een treurig aura en een Aziatische blik in zijn ogen, en hij leek de achterkant van de dingen te kennen. Hij liep altijd met een grote zwarte hoed op zijn hoofd, als uitgespreide kraaienvleugels, en in een fluwelen jasje met het groenige patina der eeuwen. Maar ondanks zijn reusachtige wijsheid en de mysterieuze sfeer die hem omringde, was zijn gewicht menselijk en zijn gesteldheid aards, en dus bleef hij verwickeld in de kleine problemen van alledag. Hij klaagde over oudemannenkwalen, leed onder de onbenulligste economische tegenslagen en was al tijden geleden gestopt met lachen, omdat zijn tanden waren uitgerukt door de scheurbuik. Op het snikhete middaguur waarop de man zijn geheimen onthulde, was José Arcadio Buendía ervan overtuigd dat dit het begin was van een grote vriendschap. De kinderen waren verbaasd over zijn fantastische verhalen. Aureliano, die in die tijd niet ouder was dan vijf, zou zich hem de rest van zijn leven herinneren zoals hij hem die middag had gezien: met zijn rug naar het raam zittend, naar het metaalachtige, weerkaatsende licht, en met zijn zware orgelachtige stem licht brengend in de duisterste gebieden van de verbeelding, terwijl het door de hitte gesmolten vet langs zijn slapen stroomde. José Arcadio, zijn

oudere broer, zou dit prachtige beeld als een erfelijke herinnering aan zijn volledige nageslacht doorgeven. Úrsula had daarentegen een nare herinnering aan dat bezoek, omdat ze precies op het moment dat Melquíades uit verstrooidheid een flesje met kwik-chloride kapot liet vallen de kamer binnenkwam.

‘Dat is de geur van de duivel,’ zei ze.

‘Helemaal niet,’ corrigeerde Melquíades haar. ‘Het is een feit dat de duivel een zwavelgeur verspreidt, maar dit is gewoon een beetje sublimaat.’

Als een echte schoolmeester hield hij een geleerd betoog over de duivelse eigenschappen van vermiljoen, maar Úrsula luisterde niet naar hem en nam de kinderen mee om te gaan bidden. In haar geheugen zou die bijtende geur voor altijd verbonden blijven met de herinnering aan Melquíades.

Het primitieve laboratorium bestond – afgezien van een grote hoeveelheid pannen, trechters, kolven, filters en zeven – uit een primitieve *athanor* ofwel kosmische oven, en een glazen kolf met lange, smalle hals, een imitatie van het Filosofisch Ei, en een destilleerapparaat dat de zigeuners zelf hadden gebouwd volgens de moderne beschrijvingen van het driearmige destilleerapparaat van Maria de Jodin. Behalve deze dingen liet Melquíades ook nog monsters achter van de zeven metalen die met de zeven planeten correspondeerden, evenals de formules van Mozes en Zosimos voor de verdubbeling van goud, en een serie notities en tekeningen van de processen die tot het Grote Werk leidden, waarmee iemand die deze gegevens kon begrijpen een poging zou kunnen wagen de Steen der Wijzen te vervaardigen. Verleid door de eenvoud van de formules voor het verdubbelen van goud, draaide José Arcadio Buendía een paar weken lang met lieve praatjes om Úrsula heen opdat ze hem toestemming zou geven haar koloniale munten op te graven en hun aantal even vaak te vermeerderen als kwik zich kon onderverdelen. Zoals altijd bezweek Úrsula voor de onwrikbare vasthoudendheid van haar echtgenoot. José Arcadio Buendía gooide dertig dubloenen in een platte pan

en smolt ze met koperrasp, arsenicumtrisulfide, zwavel en lood. Hij stortte de hele zaak in een soeppan met ricinusolie en liet het net zo lang op een hoog vuur koken totdat er een dikke, stinkende stroop was ontstaan die meer op ordinaire caramel leek dan op wonderschoon goud. Nadat het aan gewaagde en wanhopige destillatieprocessen was onderworpen, versmolten met de zeven planetaire metalen en bewerkt met hermetisch kwik en vitriool uit Cyprus, waarna het bij gebrek aan raapolie opnieuw aan de kook was gebracht in varkensvet, was Úrsula's kostbare erfenis ingedikt tot een verkoelde koek die niet meer van de bodem van de pan kon worden afgeschraapt.

Toen de zigeuners terugkeerden, had Úrsula het hele dorp tegen hen opgezet. De nieuwsgierigheid vermocht echter meer dan de angst, want die keer trokken de zigeuners door het dorp met een oorverdovende herrie van allerlei muziekinstrumenten, terwijl de omroeper de expositie aankondigde van de schitterendste vondst die de Nazianzers ooit hadden gedaan. En dus ging iedereen naar de tent, waar ze tegen betaling van een *centavo* een jonge, geheel herstelde en rimpelloze Melquíades zagen, met een stralend nieuw gebit. Degenen die zich zijn door de scheurbuik weggevreten tandvlees, zijn ingevallen wangen en zijn verlepte lippen herinnerden, begonnen te beven van angst bij de aanblik van dat doorslaggevende bewijs van de bovennatuurlijke krachten van de zigeuner. De angst veranderde in paniek toen Melquíades zijn in het tandvlees verankerde tanden in hun geheel eruit haalde en ze heel even – een vluchtig moment waarin hij weer de aftandse man uit voorgaande jaren was – aan het publiek toonde, ze er weer in stopte en opnieuw glimlachte met een volledige beheersing van zijn herstelde jeugd. Zelfs José Arcadio Buendía vond dat de kennis van Melquíades ontoelaatbare uitersten had bereikt, maar hij beleefde een heilzame vreugde toen de zigeuner hem in een onderonsje uitlegde hoe zijn kunstgebit werkte. Het leek hem allemaal zo simpel en tegelijk zo wonderbaarlijk dat hij van de ene dag op de andere alle belangstelling voor het alchemis-

tisch onderzoek verloor; hij kreeg opnieuw een aanval van slecht humeur, at niet regelmatig meer en liep de hele dag door het huis te dwalen. 'Er gebeuren ongelooflijke dingen in de wereld,' zei hij tegen Úrsula. 'Hier vlakbij, aan de overkant van de rivier, hebben ze allerlei magische apparaten, terwijl wij hier maar blijven leven als ezels.' Mensen die hem al sinds de tijden van de stichting van Macondo kenden, verbaasden zich erover hoezeer hij was veranderd onder invloed van Melquíades.

In het begin was José Arcadio Buendía een soort jeugdige patriarch die instructies gaf voor het zaaien, goede raad voor het grootbrengen van kinderen en dieren, en iedereen hielp, ook wanneer er lichamelijke arbeid moest worden verricht, opdat de gemeenschap goed zou functioneren. Aangezien zijn huis van het begin af aan het beste van het gehucht was, werden de andere huizen naar zijn beeld en gelijkenis gebouwd. Het had een ruime, lichte woonkamer, een eetkamer die uitliep op een terras waar bloemen in allerlei vrolijke kleuren bloeiden, twee slaapkamers, een binnenplaats waar een reusachtige paranotenboom stond, een fraaie moestuin en een kraal waar geiten, varkens en kippen vreedzaam met elkaar samenleefden. Vechthanen waren niet alleen in zijn huis maar in het hele dorp verboden.

Úrsula's bedrijvigheid hield gelijke tred met die van haar echtgenoot. Die actieve, kleine, strenge vrouw met haar stalen zenuwen, die men nog nooit van haar leven had horen zingen, leek vanaf de vroege ochtend tot diep in de avond overal tegelijk te zijn, altijd gevolgd door het zachte ruisen van haar fijne katoenen onderrokken. De vloeren van aangestampte aarde, de ongekalkte lemen muren en de ruwhouten, door henzelf vervaardigde meubels waren altijd schoon, en uit de oude kisten waarin de kleren werden bewaard, kwam dankzij haar altijd een zachte basili-cumgeur.

José Arcadio Buendía, de ondernemendste man die men ooit in het gehucht zou meemaken, had de huizen zo laten plaatsen dat je vanuit elk huis even gemakkelijk bij de rivier kon komen om

water te halen, en hij had het stratenplan zo slim bedacht dat op het heetste uur van de dag geen enkel huis meer zon kreeg dan een ander. Binnen enkele jaren was Macondo een beter georganiseerd en bedrijviger gehucht dan elke plaats die bij haar driehonderd inwoners bekend was. Het was echt een gelukkig gehucht, waar niemand ouder was dan dertig en waar nog niemand was overleden.

Sinds de tijden van de stichting vervaardigde José Arcadio Buendía vallen en kooien. Binnen de kortste keren vulde hij niet alleen zijn eigen huis, maar ook alle andere in het gehucht met troepialen, kanariepietjes, blauwe pitpits en rode tirannen. Het concert van al die verschillende vogels was zo oorverdovend dat Úrsula bijenwas in haar oren stopte om te voorkomen dat ze het contact met de realiteit kwijtraakte. De eerste keer dat Melquíades met zijn troep aankwam om glazen stuiters tegen de hoofdpijn te verkopen, verbaasde iedereen zich erover dat ze het gehucht, dat zo afgelegen in de slaperige *ciénaga* lag, hadden kunnen vinden, en de zigeuners bekenden dat ze zich hadden georiënteerd op het gezang van de vogels.

Die geest van maatschappelijk initiatief was na korte tijd verdwenen, meegesleurd door de magnetenkoorts, de astronomische berekeningen, de dromen over transmutatie en het verlangen om de wereldwonderen te leren kennen. Van een ondernemende en onberispelijke man veranderde José Arcadio Buendía in iemand die eruitzag als een leegloper, slordig gekleed ging en een woeste baard had, die met de grootste moeite door Úrsula kon worden ingetoomd met een keukenmes. Menigeen dacht dat hij het slachtoffer was van een vreemde beheksing. Maar zelfs de mannen die er absoluut van overtuigd waren dat hij gek was geworden, lieten werk en gezin in de steek om hem te volgen op de dag dat hij zijn gereedschappen over de schouder legde en iedereen om medewerking vroeg een pad uit te hakken, opdat Macondo contact kon krijgen met de grote uitvindingen.

José Arcadio Buendía was totaal onbekend met de geografie

van het gebied. Hij wist dat de ondoordringbare sierra in het oosten lag en aan de andere kant van die bergen de oude stad Riohacha, waar Sir Francis Drake – zoals de eerste Aureliano Buendía, zijn grootvader, hem had verteld – in vroeger tijden voor de sport met kanonskogels op kaaïmannen had gejaagd, die hij later met stro liet vullen en dichtnaaien om ze mee te nemen voor koningin Elisabeth. Toen ze jong waren, waren hij en zijn mannen met vrouwen, kinderen, dieren en alle mogelijke huisraad de sierra overgestoken op zoek naar een weg naar zee, maar na zesentwintig maanden hadden ze de onderneming opgegeven en Macondo gesticht, om de terugweg niet te hoeven aanvaarden. Die route interesseerde hem namelijk niet, want die kon hem alleen maar naar het verleden terugbrengen. In het zuiden lagen de moerasen, bedekt met hun eeuwig plantaardig vel, en daar was ook het uitgestrekte universum van de grote ciénaga, waar volgens de zigeuners geen eind aan kwam. In westelijke richting zag die grote ciénaga eruit als een watervlakte zonder horizon, waar zeezoogdieren leefden met een delicate huid en het hoofd en de romp van een vrouw, die de zeevarenden betoverden met hun bovenmaatse borsten. Zes maanden lang voeren de zigeuners per boot door dat gebied voordat ze de gordel van vaste grond bereikten waar het pad liep van de muilezels van de posterijen. Volgens de berekeningen van José Arcadio Buendía was het alleen mogelijk contact te krijgen met de beschaving via de noordelijke route. En dus voorzag hij dezelfde mannen die hem hadden geholpen bij de stichting van Macondo, van jachtgeweren en gereedschappen om een pad te hakken; hij stopte zijn navigatie-instrumenten en landkaarten in een tas die hij schuin over zijn borst droeg, en begon aan het roekeloze avontuur.

De eerste dagen kwamen ze geen noemenswaardig obstakel tegen. Ze liepen over de stenige rivieroever tot de plaats waar ze jaren eerder het harnas van de krijgsman hadden gevonden, en vandaar drongen ze het bos in via een pad omzoomd door wilde sinaasappelbomen. Aan het eind van de eerste week doodden ze

een hert en roosterden het, maar ze aten slechts de helft van het vlees op en zoutten de rest voor de volgende dagen. Met die voorzorgsmaatregel probeerden ze uit te stellen dat ze weer papegaaien moesten eten, waarvan het blauwe vlees een scherpe muskussmaak had. Daarna zagen ze de zon langer dan tien dagen niet meer. De grond werd zacht en vochtig, net vulkaanas, de vegetatie werd steeds verraderlijker, de vogelkreten en het gekrijs van de apen klonken steeds verder weg en de wereld werd voor eeuwig en altijd treurig. De expeditieleden voelden zich overweldigd door hun alleroudste herinneringen in dat paradijs van vocht en stilte dat nog van vóór de erfzonde was en waar de laarzen in putten met walmende oliën verdwenen en de machetes bloedrode lelies en gouden salamanders kapot sloegen. Een week lang liepen ze bijna zonder een woord te zeggen als slaapwandelaars door een universum van somberheid, schaars bijgelicht door de zwakke weerschijn van lichtgevende insecten, terwijl hun longen bijna barstten door een verstikkende bloedgeur. Ze konden niet terug, want het pad dat ze al voortgaande vrijmaakten, sloot zich binnen de kortste keren weer met een nieuwe vegetatie die ze bijna voor hun ogen zagen groeien. ‘Het geeft niet,’ zei José Arcadio Buendía. ‘Waar het op aankomt is dat we de goede richting aanhouden.’ Steeds met één oog op zijn kompas gericht, bleef hij zijn mannen naar het onzichtbare noorden leiden, totdat ze het betoverde gebied konden verlaten. Het was een stikdonkere nacht, er was geen ster te bekennen, maar de duisternis raakte doordrenkt van een nieuwe, schone lucht. Uitgeput door de lange overtocht hingen ze hun hangmatten op en vielen voor het eerst in twee weken in een diepe slaap. De zon stond al hoog aan de hemel toen ze wakker werden, en ze verstijfden van verbazing. Voor hun ogen lag omringd door varens en palmen, wit en stoffig in het stille ochtendlicht, een enorm Spaans galjoen. Het helde lichtelijk naar stuurboord en de schamele resten van het grootzeil hingen aan de ongeschonden mast tussen het met orchideën versierde want. De romp, bedekt met een glad pantser van versteende zuigvissen

en zacht mos, zat stevig verankerd in een bodem van stenen. Het hele bouwwerk leek een eigen ruimte van eenzaamheid en vergeetelheid te beslaan, waar het verboden was voor de tand des tijds en de gewoonten van de vogels. In het binnenste, dat met discrete grondigheid door de expeditieleden werd onderzocht, was niets dan een dicht bloemenbos.

Door de vondst van het galjoen, een aanwijzing dat de zee dichtbij was, knakte het enthousiasme van José Arcadio Buendía. Hij beschouwde het als een spotternij van zijn schelmse noodlot dat hij naar de zee had gezocht zonder hem te vinden, wat ontelbaar veel offers en leed had gekost, en dat hij hem nu zonder er naar te zoeken, had gevonden in de vorm van een onoverkomelijk obstakel dat dwars op zijn pad lag. Vele jaren later trok kolonel Aureliano Buendía ook door dit gebied, toen het al een reguliere route voor de posterijen was, en het enige wat hij toen nog van het schip terugvond was de verkoolde ribbenkast die midden in een veld papavers lag. Ervan overtuigd dat zijn vader die geschiedenis niet zelf had verzonnen, vroeg hij zich pas op dat moment af hoe dat galjoen zo ver landinwaarts had kunnen komen. Maar José Arcadio Buendía vroeg zich dat niet af toen hij, na nog eens vier dagen reizen, de zee vond op twaalf kilometer van het galjoen. Zijn dromen eindigden toen hij oog in oog stond met die asgrouwe, schuimige en vieze zee, de risico's en opofferingen van zijn avontuur niet waard.

‘Godverdomme!’ schreeuwde hij. ‘Macondo is aan alle kanten omsingeld door water.’

Lange tijd had het idee overheerst dat Macondo een schiereiland was, ingegeven door de willekeurige landkaart die José Arcadio Buendía had getekend na terugkeer van zijn expeditie. Hij was als een razende te werk gegaan en had opzettelijk de communicatieproblemen overdreven, alsof hij zichzelf wilde straffen voor het totale gebrek aan inzicht waarmee hij die plaats had gekozen. ‘We bereiken nooit iets,’ beklagde hij zich tegenover Úrsula. ‘We zullen hier levend verrotten zonder te profiteren

van de voordelen van de wetenschap.' Deze overtuiging, waarop hij een paar maanden had zitten herkauwen in het kamertje met het laboratorium, bracht hem op het idee Macondo naar een geschiktere locatie te verplaatsen. Maar ditmaal was Úrsula hem en zijn opgewonden plannen vóór. Als een in het geheim werkend, onstuitbaar miertje had ze de vrouwen van het dorp voorbereid op de grilligheid van hun mannen, die al met de voorbereidingen voor de verhuizing waren begonnen. José Arcadio Buendía wist niet op welk moment of als gevolg van welke geheime krachten zijn plannen verstrikt waren geraakt in een wirwar van smoezen, tegenslagen en ontwijkend gedrag, totdat ze op een dag een simpele illusie waren geworden. Úrsula hield hem met een onschuldige aandacht in de gaten en had zelfs een beetje medelijden op de ochtend dat ze hem in het kamertje achter in het huis aantrof waar hij zijn verhuisdromen binnensmonds van commentaar voorzag, terwijl hij bezig was de laboratoriumstukken in hun oorspronkelijke kisten te stoppen. Ze liet hem zijn werk afmaken. Ze liet hem de kisten dichtspijkeren en er met een in inkt gedoopt hysopkwastje zijn initialen op zetten zonder hem enig verwijt te maken, maar ze wist al dat hij wist (omdat ze hem dat hoorde zeggen tijdens zijn geluidloze monologen) dat de mannen van het dorp hem niet zouden steunen bij zijn onderneming. Pas toen hij de deur van het kamertje eruit wilde tillen, waagde Úrsula het hem te vragen waarom hij dat deed, en hij antwoordde met enige bitterheid: 'Aangezien niemand weg wil gaan, gaan we maar alleen.' Úrsula vertrok geen spier.

'We gaan niet,' zei ze. 'We blijven hier, want we hebben hier een kind gekregen.'

'We hebben hier nog geen dode begraven,' zei hij. 'Je hoort pas ergens thuis als je er een dode hebt begraven.'

Úrsula antwoordde met zachte vastberadenheid: 'Als ik moet sterven om ervoor te zorgen dat jullie hier blijven, dan sterf ik.'

José Arcadio Buendía geloofde niet dat de wil van zijn vrouw zo onbuigzaam was. Hij probeerde haar te verleiden met de to-

verkracht van zijn fantasie en met de belofte van een wonderbaarlijke wereld waar je maar wat magische drankjes op de grond hoefde te gooien of de planten gaven zoveel vruchten als de mens maar wilde, en waar allerlei spotgoedkope apparaten werden verkocht tegen de pijn. Úrsula was ongevoelig voor zijn voorspelling.

‘In plaats van aan die krankzinnige nieuwigheden te denken, moet je je eens om je kinderen bekommeren,’ zei ze. ‘Kijk eens hoe ze eraan toe zijn, ze groeien op zonder god of gebod, net als de ezels.’

José Arcadio Buendía vatte de woorden van zijn vrouw letterlijk op. Hij keek door het raam en zag de twee kinderen op blote voeten in de zonovergoten moestuin, en hij had de indruk dat ze op dat moment pas echt begonnen te bestaan, alsof ze waren voortgebracht door Úrsula’s bezwering. Toen gebeurde er iets in zijn binnenste; iets geheimzinnigs en definitiefs wat hem wegrukte uit de huidige tijd en hem stuurloos meevoerde door een onontdekt gebied van zijn herinneringen. Terwijl Úrsula alle dagen het huis veegde omdat ze nu zeker wist dat ze het de rest van haar leven nooit meer zou verlaten, zat hij gebiologeerd naar de kinderen te kijken, totdat zijn ogen vochtig werden en hij ze met de rug van zijn hand afveegde en een diepe zucht van berusting slaakte.

‘Goed,’ zei hij. ‘Zeg maar tegen ze dat ze me moeten komen helpen om de spullen uit de kisten te halen.’

José Arcadio, de oudste van de twee, was al veertien. Hij had de vierkante kop, het stugge haar en het bazige karakter van zijn vader. Al vertoonde hij dezelfde drift om te groeien en sterk te worden, toch was het toen al duidelijk dat hij geen verbeeldingskracht had. Hij was verwekt en geboren tijdens de zware tocht door de sierra, nog vóór de stichting van Macondo, en zijn ouders dankten de hemel toen ze zagen dat hij geen enkel dierlijk orgaan had.

Aureliano was het eerste menselijke wezen dat in Macondo was geboren en hij zou in maart zes worden. Hij was een stil en

teruggetrokken kind. In de buik van zijn moeder had hij gehuild, en hij werd met open ogen geboren. Terwijl zijn navelstreng werd doorgeknipt, bewoog hij zijn hoofd heen en weer om te zien wat er allemaal in de kamer was, en hij bestudeerde de gezichten van de mensen nieuwsgierig en zonder verbazing. Zonder enige belangstelling voor de mensen die dichterbij kwamen om hem te leren kennen, keek hij aandachtig naar het dak van palmbladeren, dat naar beneden dreigde te komen onder de geweldige druk van de regen. Úrsula herinnerde zich die intense blik pas weer op de dag dat de kleine Aureliano, die toen drie was, net de keuken binnenkwam op het moment dat ze een pan kokend hete bouillon van het fornuis haalde en op tafel zette. Het jongetje dat verbijs-terd op de drempel stond, zei: 'Die gaat vallen.' De pan was zorgvuldig midden op tafel gezet, maar zodra het jongetje zijn voor- spelling had gedaan, begon de pan zich als door een innerlijke dy- namiek voortgedreven, onherroepelijk naar de tafelrand te bewe- gen en viel op de grond in stukken. Gealarmeerd vertelde Úrsula het verhaal aan haar man, maar die interpreteerde het als een na- tuurverschijnsel. Zo was hij altijd, ongeïnteresseerd in het be- staan van zijn kinderen, enerzijds omdat hij de kindertijd als een periode van geestelijke onvolwaardigheid beschouwde, ander- zijds omdat hij altijd veel te veel in beslag werd genomen door zijn eigen hersenschimmige speculaties.

Maar sinds de middag waarop hij de jongens had geroepen om hem te komen helpen bij het weer uitpakken van de laboratoriu- mspullen, besteedde hij zijn beste uren aan hen. In het afgelegen kamertje, waarvan de muren beetje bij beetje vol raakten met on- waarschijnlijke kaarten en fabelachtige grafieken, leerde hij hun lezen, schrijven en rekenen, en vertelde hij hun over de wereld- wonderen, niet alleen voor zover zijn kennis reikte, maar ook door de grenzen van zijn verbeeldingskracht tot ongelooflijke ui- tersten op te rekken. Zo leerden de kinderen dat er in het zuido- lijkste deel van Afrika mensen woonden die zo intelligent en vrede- lievend waren dat hun enige amusement bestond uit nadenken,

en dat het mogelijk was te voet de Egeïsche zee over te steken door van het ene eiland naar het andere te springen tot aan de havens van Saloniki. Die hallucinerende bijeenkomsten zaten zo in het geheugen van de jongens gegrift dat kolonel Aureliano Buendía vele jaren later, één seconde voordat de officier van de reguliere troepen het vuurpeloton bevel gaf te schieten, opnieuw de warme middag in maart beleefde, toen zijn vader de natuurkundeles onderbrak en gebiologeerd, met een hand in de lucht en een strakke blik in zijn ogen, luisterde naar de verre fluiten, trommels en castagnetten van de zigeuners, die weer naar het gehucht kwamen en luidkeels de laatste verbazingwekkende uitvinding van de wijzen van Memphis omriepen.

Het waren nieuwe zigeuners. Jonge mannen en vrouwen die alleen hun eigen taal kenden, prachtige exemplaren met een geolie-de huid en intelligente handen; ze zaaiden vrolijke en luidruchtige paniek in de straten met hun dansen en muziek, met hun in vele kleuren geverfde papegaaien die Italiaanse ballades voordroegen, met de kip die wel honderd gouden eieren legde op de klanken van de tamboerijn, met de gedresseerde aap die gedachten kon lezen, met een multifunctionele machine die zowel knopen kon aanzetten als de koorts omlaagbrengen, met het apparaat om vervelende herinneringen te vergeten, met het kompres om de tijd te laten verdwijnen en met nog duizenden andere uitvindingen, zo vernuftig en bijzonder dat José Arcadio Buendía een geheugenmachine had willen uitvinden om ze allemaal te kunnen onthouden. In een mum van tijd hadden ze het gehucht veranderd. Opeens verdwaalden de inwoners van Macondo in hun eigen straten, verdwaasd door die drukbezochte jaarmarkt.

Met aan elke hand een kind om ze niet kwijt te raken in de drukte, en struikelend over acrobaten met gouden tanden en jongleurs met zes armen, stikkend in de mengeling van mest- en sandelhoutgeur die uit de menigte opsteeg, liep José Arcadio Buendía overal als een gek naar Melquíades te zoeken, in de hoop dat deze hem de oneindige geheimen van die fabelachtige nachtmer-

rie zou onthullen. Hij sprak allerlei zigeuners aan, maar ze verstonden hem niet. Eindelijk kwam hij op de plek waar Melquíades zijn tent altijd opsloeg; hij trof er een zwijgzame Armeniër aan die in het Spaans een drankje aanpreef waarmee een mens zichzelf onzichtbaar kon maken. De man had net in één teug een glas met dat amberkleurige spul achterovergeslagen toen José Arcadio Buendía zich met zijn ellebogen een weg baande door de groep die gebiologeerd naar het spektakel stond te kijken, en hem nog net de vraag kon stellen. De zigeuner keek hem met een verbijsterde blik in zijn ogen aan en veranderde in een plas dampende en stinkende teer, waarboven de echo van zijn antwoord bleef drijven: ‘Melquíades is dood.’ Verdoofd door dit bericht bleef José Arcadio Buendía onbeweeglijk staan en probeerde zijn verdriet te boven te komen, totdat de groep zich verspreidde, opgeëist door andere apparaten, en de plas met de zwijgzame Armeniër erin volledig verdampte. Later bevestigden andere zigeuners dat Melquíades inderdaad in de duinen bij Singapore aan koorts was bezweken en dat zijn lichaam in het diepste deel van de Java-zee was gegooid. Het nieuws interesseerde de kinderen niet. Ze wilden per se dat hun vader hen meenam om de verbijsterende nieuwste uitvinding van de wijzen van Memphis te leren kennen, zoals aangekondigd bij de ingang van een tent die, zo werd gezegd, nog van koning Salomo was geweest. Ze drongen zo aan dat José Arcadio Buendía de dertig real betaalde en hen naar het midden van de tent leidde, waar een reus met behaarde borst, een kale kop, een koperen ring door zijn neus en een zware ijzeren ketting om zijn enkel, een piratenkist bewaakte. Toen de reus het deksel opende, ontsnapte er een ijskoude lucht uit de kist. Er lag alleen een enorm, doorzichtig blok in met binnenin oneindig veel naalden, waarop het licht van de schemering in gekleurde sterren uiteenviel. Verbluft, maar wel wetend dat de jongens onmiddellijk een verklaring verwachtten, waagde José Arcadio Buendía het te mompelen: ‘Dit is de grootste diamant van de wereld.’

‘Nee,’ corrigeerde de zigeuner hem, ‘het is ijs.’

José Arcadio Buendía begreep er niets van en stak zijn hand uit naar de ijsberg, maar de reus duwde hem opzij. ‘Nog eens vijf real om het aan te raken,’ zei hij. José Arcadio Buendía betaalde, hij legde zijn hand op het ijs en liet hem daar een paar minuten liggen, terwijl zijn hart zwol van angst en opwinding door het contact met het mysterie. Hij wist niet wat hij moest zeggen en betaalde nog eens tien real, zodat zijn zonen deze wonderbaarlijke ervaring ook konden beleven. De kleine José Arcadio weigerde het blok aan te raken. Maar Aureliano deed een stap naar voren, legde zijn hand erop en trok hem meteen weer terug. ‘Het kookt,’ riep hij geschrokken uit. Zijn vader schonk geen aandacht aan hem. Bedwelmd door het wonder dat hij daar voor zich zag, vergat hij zijn frustratie over zijn onzinnige ondernemingen, evenals het lichaam van Melquíades dat was overgeleverd aan de hongerige inktvissen. Hij betaalde nog eens vijf real en riep met zijn hand op de ijsberg, alsof hij een getuigenis uitsprak over de heilige schrift: ‘Dit is de grootste uitvinding van onze tijd.’